

Torgersen-saken opp på nytt?

Bittbeviset med nye øyne

Nesten fire år etter at Kommissjonen for gjenopptakelse av straffesaker avviste å ta opp igjen saken, er den under behandling på nytt, etter at drapsdømte Fredrik Fasting Torgersen igjen begjærte gjenopptakelse i fjor. Forsvarerne mener det er kommet nye momenter i saken, som tilsier gjenopptakelse. Bittbeviset kan også vise seg å få ny aktualitet, etter at Ola Tellesbø har satt sitt geometriske syn på saken.

Gjennom over 50 år har draps-saken og -dommen mot Fredrik Fasting Torgersen i 1958 dukket opp med ujevne mellomrom. Domfelte selv har aldri slått seg til ro med rettsavgjørelsen. Nå vurderes saken på nytt hos Kommissjonen for gjenopptakelse av straffesaker, som i forrige runde og ved sin beslutning av 8. desember 2006, avviste å ta den opp igjen. Forrige gang statsadvokatene ga sin uttalelse til kommissjonen, brukte den ett år på å ta en avgjørelse. Hvis det samme blir tilfelle denne gangen kan en ny avgjørelse fra gjenopptakelseskommissjonen ventes i løpet av 2010.

Vil ha etterforsket navngitte personer

Torgersens forsvarer, professor Ståle Eskeland, begjærer i følge bladet Juristkontakt etterforskning av navngitte personer i forbindelse med drapet på Rigmor Johnsen i 1957, som Fredrik Fasting Torgersen ble dømt for i 1958.

– Gjennom fortsatt, systematisk arbeid med bevisene i Torgersen-saken har jeg fått detaljerte og dokumenterbare kunnskaper om to (muligens tre) navngitte personer som jeg vil begjære etterforsket av kommissjonen med status som mistenkte. Jeg har en rekke detaljopplysninger som kommissjonen selv ikke har, eller ikke har forutsetninger for å forstå betydningen av,

skriver Eskeland i et brev til Gjenopptakelseskommissjonen.

– De to personene er døde, og det ene navnet er helt nytt, sier Eskeland til Juristkontakt.

Det ene navnet skal være fremkommet etter at enken etter vedkommende tok kontakt med privatetterforsker Tore Sandberg, som har engasjert seg i å løse flere justismordsaker i Norge de seneste årene. Enken mener at hennes avdøde mann kan være drapsmannen fra 1957.

Ser på bittbeviset med nye øyne

Advokatfullmektig Ola Tellesbø, som også har bakgrunn fra matematikk og psykologi, ble interessert i Torgersen-saken i 2006.

Han tar ikke stilling til hverken saken, Torgersen eller skyldspørsmålet, og har ingen forbindelse med støttegruppen til Torgersen. Det han derimot har engasjert seg i er å vurdere de ulike bevisene som sådan, i denne saken som ikke synes å ha funnet sin løsning, ettersom partene i den ikke faller til ro. Etter å ha lest om barnålbeviset, gikk han videre til bittbeviset, hvor det stoppet opp.

– Jeg begynte å se på bildene og fikk det ikke til å stemme. Det var noe med det geometriske mønsteret som slo meg, kanskje fordi jeg er fri for den odontologiske teoriavhengigheten, i og med at jeg ikke har peiling på avstander i bitt. Jeg så helt enkelt på det med et geometrisk syn eller blikk ut fra hvordan jeg mente overkjeve og underkjeve måtte møte hverandre.

– Jeg har altså sett på bittbeviset i seg selv og tatt utgangspunkt i hvordan jeg mener at et bittbevis bør vurderes. Min innfallsvinkel, som jeg mener må være riktig, er å foreta en geometrisk betraktning av hva som er et symmetrisk bitt. Nullhypotesen, som jeg argumenterer videre for i en artikkel (som nettpubliseres i sammenheng

med dette intervjuet, red. anm.), er at et tannbitt som utgangspunkt vil være regulært, like mye som at tenner i utgangspunktet er regulære.

Besyderlige funn

– Da jeg begynte å se på tannanalysen som er foretatt i forbindelse med Torgersen-saken fant jeg besynderlige ting. Hvis man godtar det de odontologiske sakkyndige har uttalt og fått gjenomslag for i denne saken om hvilke tenner det er som har satt merker, blir det slik at underkjeven står i en helt annen vinkel enn overkjeven.

– Etter min mening skal to kjever som regel møtes i et sambitt. Det må i hvert fall være utgangspunktet for slike analyser, og det er langt på vei også en forutsetning for at det i det hele tatt skal settes merker. Fremre fortenner må møte fremre fortenner, hjørnetenner må møte hjørnetenner, og så videre.

– I bittbeviset i Torgersen-saken har man ikke vist at det er gjort noen betraktninger rundt dette. Det ser ut som om en har sett på underkjeven for seg og overkjeven for seg, uten å kombinere dem i et bitt. Gjør man det, ser man at de to kjevne møtes på en merkelig måte, hvis de i det hele tatt møtes.

Tannangivelsen etterlater seg også et mysterium når det gjelder hvilke tenner som har møtt hvilke. Spesielt for tann 41, der spørsmålet er hva som har vært antagonist til denne tannen.

– Dette gjør jeg nærmere rede for i artikkelen (som er å lese på www.tannlegetidende.no, red.anm.).

Basert på intuisjon

I alt 20 odontologiske sakkyndige har vært involvert i Torgersen-saken gjennom årenes løp.

– 18 av de 20 har lagt til grunn den samme analysen, som jeg mener er

basert på intuisjon. Dette er eksperter på tenner og odontologi, med mye erfaring når det gjelder hva som er vanlig størrelse på tenner, og hva som er vanlig avstand mellom tenner. De har latt dette med vanlig størrelse og avstand være avgjørende, og har rett og slett hoppet over de geometriske betraktningene om at under- og overkjeve må møtes i et sambitt. Dette blir som sagt ikke problematisert.

– Riktignok er det unntak, blant andre professor Arne R. Hagen, som en av to odontologer blant de 20 som ikke vil gå inn på noen angivelse av hvilke tenner som har satt merke. Gjennom en systematisk analyse hevder han at dette med hvilke tenner som har avsatt merker, det kan man helt enkelt ikke vite noe om. Han setter opp en lang rekke varianter når det gjelder hvilke tenner som kan ha satt merkene i den dreptes bryst, og presenterer disse i en rapport på rundt 200 sider. Hagen er også tydelig provosert over det som er uttalt og nærmest slått fast av rettsodontologene som er konsultert i saken.

– Det er også verdt å merke seg at Per R. Flood, som var professor og rettsodontolog Gisle Bangs nære medarbeider på 70-tallet, da Bang var sentral som sakkyndig i saken, på 90-tallet sier at det som er sagt og ment om fellende bevis på odontologisk grunnlag med utgangspunkt i bittbeviset ikke holder til å felle Torgersen. Han sier til og med at det ut fra alle solemerker er mest sannsynlig at Torgersen ikke er den som har bitt i Rigmor Johnsens bryst. Samtidig tar han det vitenskapsfilosofiske forbeholdet man alltid må ta, med utgangspunkt i at mennesket er feilbarlig, og utelukker ikke helt at det likevel er Torgersen som har bitt. Jeg tror at Gjenopptakelseskommisjonen misforsto dette forbeholdet.

– Flood antydet i Gjenopptakelseskommisjonens høring i 2006 at det er

Ola Tellesbø har studert bittbeviset i Torgersen-saken med geometrisk blick.

tann 43, 42 og 41, sammen med 31 som har avsatt merker i brystet. Dermed får vi et regulært bitt. Dette var også en av de mange mulighetene professor Hagen presenterte, uten at han pekte på den som mer sannsynlig enn andre. Etter at jeg har gjort mine betraktninger og analyser er jeg kommet til at dette er en plausibel løsning, og jeg har også dette som hypotese, at det er disse tennene som har avsatt merkene.

Unormalt store tenner?

– Det som imidlertid gjør denne forklaringen problematisk er at hvis det er disse tennene som har avsatt merker, er det snakk om veldig store tenner. Større enn det som er målt på samtlige personer i et utvalg bestående av 115 voksne menn, som er blitt undersøkt i forbindelse med et arbeid som er utført av mastergradsstudent Martin Jullum ved Matematisk institutt ved Universitetet i Oslo, under veiledning av professor Inge Helland.

Nå er ikke utvalget på 115 stort nok til å trekke bastante konklusjoner, men sannsynligheten er liten for at det finnes menn med så store tenner når det ikke er funnet blant de 115. Dermed øker sannsynligheten for at det de 18 odontologene har antatt, basert på intuisjon, som igjen er basert på erfaring, er riktig.

Med det har vi to konkurrerende uforklarligheter: Vi står enten overfor en mann med usedvanlig stort bitt, eller en der underkjeve og overkjeve ikke møtes. Av disse er kanskje forklaringen med store tenner likevel den mest sannsynlige.

En tredje mulig forklaring

– Alternativet er en tredje forklaring. En ad hoc-forklaring, som jeg presenterer i min artikkel. Det kan nemlig være slik at brystet har vært presset sammen, mens det er blitt bitt i. Når brystet så slippes vil merkene gli fra hverandre. I så fall kan biteren ha litt mindre tenner enn avstandene i bittsporet antyder. Jeg holder det for ikke usannsynlig at biteren har holdt i brystet.

– Den samme teorien kan man naturligvis bruke til å forklare at bittet er irregulært. Men den kan ikke forklare at bittet er irregulært på alle mulige måter. Det kan bare være irregulært på én måte av gangen. En kan altså ikke forklare en hytt og pine-tannstilling, ut fra teorien om at brystet har vært holdt og dermed presset sammen.

– En kan med andre ord få forskyvninger, men ikke i alle mulige retninger på én gang. Hvis man klemmer huden sammen slik får du den forskyvningen. Klemmer du motsatt får du forskyvningen den andre veien. Dette vil en kunne justere tilbake etter matematiske beregninger. Det en ikke kan få er, som sagt, forskyvninger i hytt og pine. Tennene setter et innbyrdes mønster tilsvarende den innbyrdes avstanden. Eventuelle forskyvninger vil således måtte gå i bestemte retninger.

– I de gamle analysene er det videre slik at det som skal være tann 41 står veldig mye nærmere tungen enn 31. Det er med andre ord en avstand på mange millimeter mellom disse. Hvis det er tilfelle at det er disse tennene som har avgitt merke, er det helt klart at det ikke kan være Torgersen som har bitt. Han har riktignok en avstand mellom disse tennene, men den er motsatt.

– Med dette er det påvist, etter min mening, at hvis bittbeviset skal ha noe med Torgersen å gjøre, så må man legge min tannanalyse til grunn, og min nullhypotese som sier at tenner er regulære på en bestemt måte. Den regulariteten finner man igjen i bittbeviset slik jeg tolker det.

– Herunder må en begrense alle mulige antagelser som ikke har noe med nullhypotesen å gjøre. Andre hypoteser må man ty til når ingenting stemmer og en ikke klarer å finne noe regulært i det hele tatt. Dette er kjernen i mitt opplegg.

Merker fra ennå en tann?

– Jeg kan også legge til at de som har sett på saken ved Matematisk institutt, Martin Jullum og Inge Helland, har funnet en interessant ting til, basert på avstandsberegninger som ikke stemmer helt mellom 42 og 43, og størrelsen på 31, som synes noe mystisk. Det kan være at antatte merke fra tann 31, på grunn av sin bredde, også er fra tann 32, som har avgitt et merke som ikke er komplett.

– Likeledes er det alltid en mulighet for at det spisseste på tannen ikke er i sentrum av tannen. Det kan godt være at det høyeste punktet er i hjørnet på tannen. Med det blir avstandene og betraktningene en må gjøre omkring dette annerledes.

– Avslutningsvis vil jeg bare legge til eller gjenta at min teoriavhengighet er at underkjeve møter overkjeve, mens odontologene har sin teoriavhengighet som sier at et bitt er så og så stort. Hva som er riktig kan være bestemt av om det er en stor kjeve som har satt av mønsteret, eller om det er veldig irregulære tenner som står i hytt og pine som har gjort det.

Mitt anliggende er å gjøre oppmerksom på de mulighetene som finnes etter mitt syn, avslutter Ola Tellesbø.

DNA og målinger

En mulighet som finnes i dag, og som kan være med på å løse saken, er DNA-analyse. Det er en teoretisk mulighet for at det fortsatt finnes spytt fra den som har bitt i det bevarte brystet.

I så fall er Torgersen villig til å avgi DNA-prøve. Han er imidlertid ikke villig til å avgi DNA i forbindelse med noe hår som skal være funnet på avdødes kåpe. Han mener at han avga hårprøve i 1957 eller 1958 og er redd for at det er dette håret en nå mener skal være funnet på kåpen. Når det gjelder DNA fra spytt i det bevarte brystet har ikke Torgersen den samme frykten for forveksling.

Det settes av mye spytt i bunnen av et bitt. Riktignok er det tatt minst to gipsavstøpninger, og brystet kan være tatt opp flere ganger. Så det gjenstår å se om det fortsatt finnes noe som kan brukes i forbindelse med DNA.

De to nevnte gipsavstøpningene er for øvrig like. Det vil si at brystet ikke har forandret seg i perioden mellom de to avstøpningene. Det kan igjen tyde på at brystet fortsatt ikke har forandret seg, noe som er en god nyhet i den grad det er ønskelig å foreta fysiske avstands- og andre målinger på det i forbindelse med bittbeviset og Torgersen og de andre som er lansert som mistenkte i saken.

Ikke intuisjon

– Selvfølgelig er ikke rettsodontologers vurdering av hvordan sporene er satt og orienteringen basert på intuisjon, sier professor og rettsodontolog ved Universitetet i Oslo, Tore Solheim i en kommentar, og fortsetter:

– Det er basert på det amerikanerne kaller Class characteristics, som ganske enkelt er at ulike tanntyper setter ulike spor og orienteringen blir da deretter. At Arne Hagens rapport, som nok kun var på 20 nesten uforståelige sider, ikke var basert på intuisjon kan man forstå da han aldri så hverken spor eller Torgersens tenner.

Jeg har ellers vondt for å følge logikken i det Tellesbø her sier, og må ta avstand fra at bittet ikke har vært vurdert. I min rapport gikk det fram med både tekst og bilder at modellene av Torgersens tenner var montert i artikulatur, og at ulike bevegelser av underkjeven før bittet var vurdert. Derved mener jeg sikkert å kunne motbevise den orienteringen de britiske sakkyndige hadde av overkjeven og som forsvaret i saken syntes å følge.

Student Martin Jullum fikk tilgang til en samlig vokssambitt jeg har, for å se om man ad matematisk/statistisk tilnærming kunne si noe om hvilke tenner i underkjeven som hadde satt sporet. Han kom da til den samme konklusjonen som jeg og de andre sakkyndige er kommet til når det gjelder orienteringen. Dette er ikke den orienteringen Tellesbø argumenterer for.

Bittspor i hud er kun utelukkelsesbevis

Professor Per Brandtzæg ved Avdeling for patologi ved Oslo universitetssykehus, Rikshospitalet kommenterer saken slik:

– Artikkelen som intervjuet med Ola Tellesbø bygger på, understreker den forvirringen som i stadig større grad har gjort seg gjeldende for bittsporet avsatt i den dreptes bryst. Ekspertene som først tolket sporet som bevis for at Fredrik Fasting Torgersen var biteren, er senere kommet i tvil. Slik forvirring skulle i seg selv være nok til å avvise bittsporet som et fellende bevis.

Vanskeligheten med å nå frem med negative funn når det først er avsagt en dom, har jeg for øvrig omtalt i en nylig kronikk (1). Noen synes å mene at når bare de samme argumentene gjentas om og om igjen, så må dommen bli stående til tross for motargumenter som er vitenskapelig holdbare (2,3).

– La meg presisere at jeg ikke er noen ekspert på bittspor; min formelle befattning med Torgersen-saken er at Genopptakelseskommisjonen oppnevnte meg som sakkyndig på det såkalte avføringsbeviset i 2006.

Vitenskapelig nysgjerrighet og min interesse for Torgersen-saken har imidlertid fått meg til å følge med i verdenslitteraturen om bittanalyser. Tellesbø oppsummerer utviklingen i siste avsnitt av sin artikkel ved å skrive:

«Regulære bitt tjener kun som utelukkelsesbevis.» Slike spor kan altså ikke knytte en mistenkt til en forbrytelse. Han underbygger sitt utsagn med henvisning til en nylig kritisk redegjørelse som konkluderer med at bittanalyse er en utillatelig «junk science» når det er snakk om å påvise likhet mellom bittspor i hud (4).

– Et gjennombrudd på dette feltet kom da Laboratory for Forensic Odontology Research, School of Dental Medicine, SUNY at Buffalo, Buffalo, NY, USA, presenterte en forskningsmodell for bittanalyse i menneskehud fra lik på 60th Annual Meeting of the American Academy of Forensic Sciences, Washington, DC, i februar 2008. Rapporten er blitt fulgt opp av flere viktige artikler i Journal of Forensic Sciences (5–7).

– For første gang er det blitt mulig å analysere kontrollerte bittspor avsatt med tannsettmodeller på en standardisert måte i hud av forskjellig konsistens og etter kontrollerte forflyttinger. For eksempel ble det funnet at av 23 bittmerker med det samme tannsettet, fantes ikke to identiske spor, og noen viste dramatiske avvik (5). Ved å bruke 100 forskjellige tannsett ble det vist at det var svært vanskelig å identifisere biteren; ofte viste feil biter bedre overensstemmelse med bittsporet enn den riktige biteren (6). Vanskelighetene med forskyvninger i vevet var spesielt store ved løst vev (7). Her må bemerkes at i Torgersen-saken er det snakk om løst brystvev på et lik som var forflyttet. Med modellen ble det endelig vist at så mye som 38 prosent av tannbitene avsatte villedende spor (7).

– Det er derfor etter min mening underlig at noen fortsatt fester lit til tannbittbeviset i Torgersen-saken. Den rettsmedisinske kommisjonen har også stilt seg tvilende til å vektlegge dette såkalte beviset. Men det blir altså av noen hevdet at når alle detaljene i det aktuelle bittsporet vurderes sammen, gir de et bilde som teoretisk nærmer seg en DNA-analyse. Jeg vil imidlertid hevde at et teknisk spor som like godt kan trekke i den ene eller andre retning, må utelukkes fra en juridisk helhetsvurdering (1).

Litteraturen Brandtzæg viser til

1. Brandtzæg P. Justismordets anatomi (kronikk), Morgenbladet, s. 19, 30 april, 2010.
2. Brandtzæg P. Maktmisbruk og rettsikkerhet (debatt). Aftenposten, Kultur s. 5, 20. juni, 2010.
3. Brandtzæg P. Akterutseilt i rettssikkerhet (debatt). Aftenposten, Kultur s. 5, 11. juli, 2010.

4. Deitch A. An inconvenient tooth: Forensic odontology is an inadmissible junk science when used to «match» teeth to bitemarks in skin. *Wisconsin Law Review* 2009; No. 5: 1205–36.
5. Bush MA, Miller RG, Bush P, Dorion RBJ. Biomechanical factors in human dermal bitemarks in a cadaver model. *J. Forensic Sci.* 2009; 54: 167–76.
6. Miller RG, Bush PJ, Dorion RBJ, Bush MA. Uniqueness of dentition as impressed in human skin: a cadaver model. *J. Forensic Sci.* 2009; 54: 909–14.
7. Bush MA, Thorsrud K, Miller RG, Dorion RBJ, Bush PJ. The response of skin to applied stress: investigation of bitemark distortion in a cadaver model. *J. Forensic Sci.* 2010; 5: 71–6.
8. Bush MA, Cooper HI, Dorion RBJ. Inquiry into the scientific basis for bite-mark profiling and arbitrary distortion compensation. *J. Forensic Sci.* 2010; 55: 976–83.